

Mijn favoriete boom: *Carpinus betulus*, de Haagbeuk

Het verspreidingsgebied van de Haagbeuk strekt zich uit over Midden, Zuid- en Zuidoost Europa. In ons land komt hij algemeen voor in oostelijk Nederland van Limburg tot Drenthe. De boom is in

onze streken zelfs erg talrijk geweest in het Eemiën, de warme periode voorafgaande aan de laatste ijstijd. Na deze ijstijd, die twaalfduizend jaar geleden afliep, was het toch moeilijk voor *Carpinus betu-*

lus om op eigen kracht de weg naar Nederland terug te vinden. Voor het begin van onze jaartelling worden bij bodemonderzoek slechts sporadisch stuifmeelkorrels van de Haagbeuk aangetroffen. Vanaf de Romeinse tijd is de boom weer present in ons landschap, blijkens de vondst van hout en houtskool in Romeinse crematiegraven en middeleeuwse pottenbakkersovens.

De Haagbeuk behoort tot de hazelaarfamilie (Corylaceae) maar daarover bestaat bij de geleerden blijkbaar geen absolute overeenstemming. Sommige auteurs brengen de Haagbeuk onder in de berkenfamilie (Betulaceae). Om de verwarring nog wat groter te maken heet de boom wel Haagbeuk, maar behoort de Beuk tot de Fagaceae, een heel andere familie. Op het eerste gezicht heeft de

Carpinus betulus, in het vroege voorjaar. Inzet: bladeren en vruchten in de zomer.

Foto: Ineke Vink

Haagbeuk wel wat weg van de Beuk: ook een gladde stam maar de bast van de Haagbeuk is in damastpatroon met zachtgrijze tinten uitgevoerd. De bladeren van de bomen verschillen duidelijk in nerf en bladrand. Het grootste verschil is te zien in de vorm van de stam: terwijl de stam van de Beuk glad en rond is, ziet de oudere Haagbeuk eruit alsof zich in het hout spierbundels spannen, uiterlijk waarneembaar in groeven en richels. Bij oude Haagbeuken levert dat een krachtig schouwspel op van

diep gegroefde van boven naar beneden lopende kabels. Een verschijnsel dat aangeduid wordt met torderen.

Voor de mensheid heeft de Haagbeuk heel wat nuttig gebruik opgeleverd. Met dank aan het hout dat ook wel ijzerhout genoemd wordt en dat door deze eigenschap, voordat ijzer algemene toepassing vond, gebruikt werd voor de lastdragende onderdelen van machines zoals assen, tanden en spaken. Ook in het zuivelbedrijf vinden we het hout van de Haagbeuk

bij het juk, de wit geboende melkemmers en de karnton voor de boterbereiding. Ook bleek de hardheid van het hout erg geschikt voor het maken van het kophout van de dorsvlegel. Voor de rest werd het geriefhout: weidepaal, boomstut, rijshout en vooral ook brandhout. Het soortelijk gewicht van de Haagbeuk (0,77) is nog hoger dan dat van bijvoorbeeld *Robinia* en Eik; toch ook geen kleintjes als het om warmte gaat.

Tenslotte heeft de *Carpinus* een bijdrage geleverd aan de voedselvoorziening. De bladeren van de Haagbeuk zijn, vers of in gedroogde toestand, eeuwenlang vanwege de voedingswaarde gebruikt als veevoer. Van al die toepassingen is niet veel meer over. Een echte tuinier wil nog wel eens rijshout uit het bos halen om erwtenstruiken omhoog te leiden. De oude dorsvlegel (nog gebruikt tot aan de Tweede Wereldoorlog) krijgt nu alleen nog maar een decoratieve functie aan de gevel van een oude boerderij. Ook de ontdekking van een oude karnton kan een geweldige vreugde opleveren. Zoals mij overkwam in 1999 toen ik uit de krochten van een oude carré-boerderij, op nau-

Een tweede leven voor het hout van de oude Haagbeuk: als ondersteuning van een dak, als dikke planken voor een werktafel en als planken voor zitbanken

Foto: Ineke Vink

De Haagbeuk als knotboom langs bospaden en bosrand in Zuid-Limburg
Foto: Paul Notten

welijks 200 meter van mijn ouderlijk huis, een puntgave, Engels gefabriceerde karnton van haagbeukhout tevoorschijn haalde. De karnton was daar terecht gekomen nadat de plaatselijke handmatige melkfabriek (1899-1917) de deuren moest sluiten omdat vanaf 1917 het boterproductieproces alleen nog plaats mocht vinden in door stoom aangedreven melkfabrieken.

De Haagbeuk is in het Zuid-Limburgse landschap als boom volop aanwezig in het eiken/haagbeukbos en vooral als knotboom langs bospaden en bosrand. De op een knotboom gegroeide takken worden om de zeven à tien jaar gekapt en dan gebruikt als geriefhout. Dat proces van groei en kap kan honderden jaren doorgaan; na iedere kapbeurt wordt de 'kop' van de boom knoestiger en omvangrijker. In feite zijn deze knotbomen cultuurhistorische

monumenten waaruit de geschiedenis van vele generaties spierkracht af te lezen is. Vanaf omstreeks 1950 is het afgelopen met de noeste menselijke arbeid. De huidige knotter hanteert een motorzaag en wordt zenuwachtig als de 'tak-rond-20 centimeter doorsnee' niet binnen een minuut op de grond ligt. Mijn eigen haagbeukenallee, heb

ik eind jaren zeventig van de vorige eeuw nog eens met een beugelzaag onderhanden genomen. Gemiddelde zaagtijd destijds: ongeveer een half uur per tak. Tegenover een lokale 'knoteraar' (= zeurpiet) heb ik destijds mijn ideële arbeid verdedigd door te wijzen op de stilte in het bos die op deze wijze niet ruw verstoord wordt. Inmiddels heeft de beugelzaag een hangplek gekregen in het hoekje: nostalgische werktuigen. Mijn motorzaag rukt nu uit vanaf rond drie centimeter! □

Volle bloei van *Carpinus betulus*
Foto: Ineke Vink